

10. SINIF

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI

IV.ÜNİTE

DESTAN / EFSANE

doğanhoca
markaegitim.com

ÜNİTE KONULARI

1 Destanların özellikleri

2 Destan türleri

3 Efsanelerin özellikleri

4 Sıfat tamlamaları

DESTAN TÜRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Ulusların yaradılış öyküleri yanında, önemli kahramanları veya onları etkileyen tarihî olayları [doğal afetler, savaşlar, göç, yangın vb.] anlatan uzun manzum ürünlerdir.
- Önceleri manzum iken daha sonraları nazım-nesir karışık bir hâle bürünmüştür.
- Destanlarda olağanüstü olaylar ve kişiler vardır.
- Sözlü edebiyat ürünüdür.
- Sözlü olarak nesilden nesile dolaşmak suretiyle oluşur.
- Destanlarda anlatılan olayların geçtiği yer ve zaman bilinmez.
- Kahramanlar lider ve kurtarıcı rolündedir.
- Destanların oluşum safhaları:
 - Doğuş [oluş/çekirdek] safhası: Toplum hayatında iz bırakan önemli bir olay olur veya kahraman ortaya çıkar.
 - Yayılma safhası: Bu olay kuşaktan kuşağa aktarılır.
 - Derleme [toplama/yazıya geçirme] safhası: Sözlü gelenekte yaşayan destan güçlü bir şair tarafından derlenir.
- Türk destanlarında dört tip vardır:
 - "Alp" tipi (savaşçı, cesur, korkusuz kişi)
 - "Alperen" tipi (savaşçı, cesur, korkusuz ve aynı zamanda bilgili kişi -alp ve veli tipleri arasında bir geçiş dönemi-)
 - "Veli" tipi (yol gösteren, pir (usta) kişi)
 - "Modern insan" tipi (günümüz için istenen, ideal insan tipi)

DESTAN TÜRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Türk destanlarında 'motif' adı verilen ve sıkça tekrarlanan varlıklar ya da eşyalar vardır.
 - Işık : Oğuz Kağan, Satuk Buğra Han destanlarında ...
 - At : Manas, Battal Gazi, Dede Korkut, Oğuz Kağan, Cengiz Han destanlarında ...
 - Kurt (Bozkurt) : Türeyiş, Oğuz Kağan, Ergenekon destanlarında ...
 - Kırklar : Dede Korkut, Manas, Battal Gazi, Danişment Gazi destanlarında ...
 - Sihir: Battal Gazi destanında ...
 - Ağaç: Oğuz Kağan, Ergenekon destanlarında...
 - Rüya: Oğuz Kağan, Cengiz Han, Dede Korkut, Battal Gazi destanlarında ...
 - Hızır : İslami Türk destanlarında
 - Mağara: Alp Er Tunga, Battal Gazi, Köroğlu destanlarında...
 - Ok ve Yay: Oğuz Kağan destanında
 - Madenler : Oğuz Kağan destanında

TÜRK DEĞTANLARI / DOĞAL TÜRK DEĞTANLARI

İSLAMİYETTEN ÖNCEKİ DOĞAL TÜRK DEĞTANLARI

- GÖÇ / UYGURLAR
- TÜREYİŞ / UYGURLAR
- YARADILIŞ / ALTAY
- ALP ER TÜNGA / SAKA
- ŐU / SAKA
- ATILLA / BATI HUN
- BOZKURT / KÖKTÜRK
- ERGENEKON / KÖKTÜRK
- OĞUZ KAĞAN / DOĐU HUN

”

İSLAMİYETTEN SONRAKİ DOĞAL TÜRK DEĞTANLARI

- BATTALNAME / SELÇUKLU
- EDİGE / ALTINORDU
- KÖROĞLU / OSMANLI
- CENGİZNAME / MOĐOL-TÜRK
- SATUK BUĞRA HAN / KARAHANLI
- MANAS / KIRGIZ
- DANİŐMENTNAME / SELÇUKLU-OSM.

”

TÜRK DESTANLARI / İSLAMİYETTEN ÖNCEKİ DOĞAL TÜRK DESTANLARI ÖZETLERİ

- Göç Destanı: Uygurların uğurlu saydığı Kutlu Dağ adındaki kayanın düğün hediyesi olarak Çinlilere verilmesinden sonra karşılaşılan felaketleri anlatır.
- Türeyiş Destanı: Bu destanda Hun hakanının kızları bir bozkurt ile evlenmekte ve bozkurt ruhuna sahip çocuklar doğurmaktadır. Hun Hakanının kızlarıyla evlenen bu Bozkurt aslında Tanrı'dır. Tanrı Bozkurt suretine girip kızlar ile evlenmiştir.
- Yaratılış Destanı: Altay Türklerinin evrenin ve insanın yaratılması üzerine oluşturduğu destandır.
- Alp Er Tunga Destanı: Saka Türklerinin MÖ 7. yüzyılda yaşayan hükümdarı Alp Er Tunga'nın (Şehname'de Efrasiyab olarak geçer.) hayatı ve kahramanlıkları anlatılır.
- Şu Destanı: MÖ 4. yüzyılda yaşayan Saka hükümdarı Şu'nun Büyük İskender'le mücadeleleri anlatılır.
- Atilla Destanı: Batı Hun hükümdarı Atilla'nın yaşamını ve kahramanlıklarını anlatır.
- Bozkurt Destanı: Türklerin, bir katliamdan sağ kurtulan bir bebekle, onu büyüten dişi bir kurttan türemeleri anlatılır.
- Ergenekon Destanı: Savaştan sağ çıkan birkaç Türk'ün sarp dağların arasında bir vadiye sığınmalarını ve oradan çıkışlarını anlatır.
- Oğuz Kağan Destanı: Hun hükümdarı Oğuz Kağan'ın (Mete'nin) yaşamı ve kahramanlıkları anlatılır.

TÜRK DESTANLARI / İSLAMİYETTEN SONRAKİ DOĞAL TÜRK DESTANLARI ÖZETLERİ

- **Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı:** Karahanlıların Müslümanlığı kabul eden ilk hükümdarı Satuk Buğra Han'ın yaşamı ve kahramanlıkları anlatılır.
- **Manas Destanı:** (Dünyanın en uzun destanı) Dört yüz bin dizeden oluşan destanda eserin başkahramanı olan Manas, oğlu Semetey ve torunu Seytek etrafında Müslüman Kırgızlarla putperest Kalmuklar arasındaki mücadeleler anlatılır.
- **Cengiznâme:** Cengiz Han'ın kahramanlıkları ve yaptığı savaşlar anlatılır.
- **Edige Destanı:** Destanda 15. yüzyılda yaşamış Altınordu beylerinden Edige'nin yaşamı ve kahramanlıkları verilir.
- **Seyyid Battal Gazi Destanı (Battalnâme):** Destanda, Emevilerin 8. yüzyılda Bizans'a karşı yürüttüğü savaşlarda ünlenen, asıl adı Abdullah olan Arap kumandanının, Türkler arasında "Battal Gazi", "Seyyid Battal", adlarıyla yaptığı mücadeleler anlatılır.
- **Dânişmend Gazi Destanı (Dânişmendnâme):** Battal Gâzi'nin soyundan geldiğine inanılan Melik Dânişmend Ahmet Gâzi'nin Anadolu'da Müslüman olmayan topluluklarla yaptığı savaşlar ele alınır.

TÜRK DESTANLARI / YAPAY [YAPMA] TÜRK DESTANLARI

“

- KAYIKÇI KUL MUSTAFA / GENÇ OSMAN DESTANI (17. YY.)
- FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA / ÜÇ ŞEHİTLER DESTANI
- NAZİM HİKMET / KUVAYI MİLLİYE DESTANI
- MEHMET AKİF ERSOY / ÇANAKKALE DESTANI
- CAHİT KÜLEBİ / KURTULUŞ SAVAŞI DESTANI ...

”

DÜNYA DESTANLARI

DOĞAL DÜNYA DESTANLARI

- KALEVALA / FİN
- CHANSON DE ROLAND / FRANSIZ
- NİBELUNGEN / ALMAN
- ŞEHNAME / İRAN
- İLİADA , ODYSSEIA / YUNAN
- BEOWULF / İNGİLİZ
- GILGAMIŞ / SÜMER
- İGOR / RUS / HİNT
- ŞİNTO / JAPON ...

”

YAPMA DÜNYA DESTANLARI

- MİLTON (İNGİLTERE) / KAYIP CENNET
- TASSO (İTALYA) / KURTARILMIŞ KUDÜS
- DANTE (İTALYA) / İLAHİ KOMEDYA
- VERGİLİUS (ROMA) / AENEİS
- VOLTAİRE (FRANSA) / HENRİADE
- ARİOSTO (İTALYA) / ÇILGIN ORLANDO ...

”

EFŞANE [SÖYLENCE] TÜRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Batı'da 'legend' olarak adlandırılır.
- Anonim halk edebiyatı ürünleridir.
- Efsanelerin konuları bir kişiye, bir olaya veya bir yere dayandırılır.
- İnandırıcılık ve kutsallık özellikleriyle masaldan ve destandan ayrılır.
- Efsanelerde çoğu zaman, olağanüstülük ağır basar.
- Efsaneler, bir bakıma, mitlerin modernleşmiş şekilleri olarak ifade edildikleri için kutsal öğeler de taşırlar.
- Efsanede inandırıcılık yönü güçlü, masalarda hayal ürünü olma niteliği ağır basar.
- Kız Kulesi Efsanesi, Kız Kalesi Efsanesi, Boş Beşik Efsanesi, Alageyik, Şahmeran ...

EFŞANE [SÖYLENCE] ÖRNEĞİ

KIZ KULEŞİ

Bizans imparatorunun bir kızı olur. İmparator buna çok sevinir ve kızının doğum gününü, ülkesinde bayram ilan eder. Her yıl, prensesin doğum günü bayramı görkemli bir şekilde kutlanır. İmparator, bilginlerinden, kızının tahta hazırlanması için eğitilmesini ister. Fakat bilginlerin en yaşlısı, imparatora, kızının on sekiz yaşına basmadan bir yılan tarafından sokularak öleceğini kehanet eder. Bunun üzerine imparator, denizin ortasındaki küçük bir adacık üzerinde yer alan kuleyi onararak kızını buraya yerleştirir.

Böylece yıllar geçer. İmparatorun kızı on sekizine basmak üzeredir. Ancak, kaderin kaçınılmazlığını kanıtlarcasına, kuleye gönderilen üzüm sepetinden çıkan bir yılan, prensesin tenine süzülerek zehrini boşaltır. İmparator, kızının ölümüne çok üzülür ve kaderden kaçılmayacağını anlar. Kızı toprağa gömülürse, yılanlara yem olacağını düşünerek prensesin cansız bedenini mumyalatıp pirinç bir tabuta koydurur. Tabutun da Ayasofya'nın yüksek duvarlarından birinin üstüne yerleştirilmesini emreder. Böylece, kızının hiç değilse ölüsünün yılanlardan korunacağını düşünür. Bugün bu tabutun üstünde iki delik vardır. Yılanın, prensesi ölümünden sonra da rahat bırakmadığı anlatılır.

SIFAT TAMLAMASI

- Sıfatların niteledikleri ya da belirttikleri isimlerle oluşturdukları söz öbeklerine denir.
 - Yazar bu öyküsünde ayaküstü sohbetlere önemli bir yer ayırmış.
 - Diğer çevirmenlerin aksine yeni eserde dile hakimiyetini olağanüstü bir tarzda sergilemiş.
 - Sonraları hangi kapıyı çalsam birer tabak yemek sunulur oldu bana, diğer arkadaşlarım kıskanır oldu.